

Autonoom kunstenaar – autonome kunst

© Adrie Krijgsman - Assen, november 2006

De autonome kunstenaar, durf ik te stellen, is een illusie. Afgeleid van haar maker, de kunstenaar, zou dan ook de autonome kunst een illusie moeten zijn.

De kunstenaars zijn sinds de Renaissance weliswaar grotendeels losgekomen van bevoogdend kerkgezag, koningschap, staat en bedrijfsleven als opdrachtgevers, maar daarbij moet wel worden opgemerkt dat, zeker in Nederland, de staat nog wel voorwaardenscheppend is en ook voor een groot deel voorziet in de financiering.

Maar dit soort financiering is niet specifiek des kunstenaars! Het geldt bijvoorbeeld ook voor een groot deel van de boerenstand en heeft meer te maken met vraag- en/of aanbodcapaciteit in economische zin. Daarbij is er vanuit 'de markt' natuurlijk wel vraag naar autonome kunst.

In dit artikel ga ik uit van een aantal premissen:

- ik zie de kunstenaar als mens,
- de mens is geen organisme *an sich*, maar is historisch evolutionair bepaald en gevormd volgens onder meer een menselijk genenpatroon,
- ik verwerp het Cartesiaans dualisme, de scheiding tussen lichaam en geest; de mens is een totaalorganisme.

Autonomie (zelfbepaling, onafhankelijkheid) kan niet los worden gezien van wilsvrijheid. Vanuit de filosofie ligt deze wilsvrijheid haast permanent onder vuur, maar wordt toch een vorm van vrije wil steeds verdedigd door onder meer Spinoza, Hume en Kant. De 'oplossing', want het ontkennen van een vrije wil wordt kennelijk ook door filosofen niet graag aanvaard, ligt dan hierin: Alle handelingen zijn naar hun empirisch, natuurwetenschappelijke kant gedetermineerd, maar naar hun intelligibele, geestelijke zijde, zijn zij vrij: de mens blijft verantwoordelijk voor zijn individuele handelingen als lid van een gemeenschap.

De wetenschap, met name de fysica en biochemie, heeft sindsdien niet stilgestaan en de kennis over de fysiologische processen en over het functioneren van het menselijk systeem inclusief de menselijke hersenen is sinds Spinoza enorm toegenomen. We weten nu dat ons fysieke systeem (lichaam), onze hersenen (wil) en ook ons autonome gedrag aangestuurd wordt door een combinatie, een 'input', van *nature* en *nurture*, van genetisch bepaalde invloeden, van toevallige ontmoetingen, van hormonale sturing, van te veel of te weinig vitamines of het toevallig toeslaan van een virus. Vrijwel allemaal

processen waarop we zelf geen invloed kunnen uitoefenen. Wilsvrijheid lijkt hiermee dan ook in strijd te zijn met de wetenschap, meer in het bijzonder de fysica. Een menselijke beslissing is niet meer dan een welbepaalde combinatie van elektronische signalen en chemische processen in de hersenen. Uit de fysica weten we dat alle natuurlijke processen gedetermineerd zijn. Een fysicalistische kijk op de wereld sluit het bestaan van een vrije wil uit en lijkt een deterministische kijk op te dringen.

Op grond hiervan lijkt autonomie een illusie, zijn we individueel weinig méér dan een organisme dat door de natuur wordt 'bewogen' en daarvan ook afhankelijk.

Tot zover nog geen pleidooi voor autonomie van de kunstenaar, van de mens. Omdat de mens zich 'in' de werkelijkheid bevindt, er onlosmakelijk deel van uitmaakt en van afhankelijk is, kan hij zich er daarom niet aan onttrekken en zich er evenmin van afkeren. Dit zou namelijk inhouden dat je je van jezelf (als onlosmakelijk deel van het geheel) afkeert, voor de mens net zo onmogelijk als buiten de natuur te willen staan.

Wellicht kun je met je eigen interpretatie of opvatting van de werkelijkheid een relatief ander standpunt innemen, je verzetten tegen de loop der dingen. Ik denk echter dat je dat niet als autonoom kunt betitelen, maar meer als een deviatie, een mutatie, een afwijking van het normale patroon in een eveneens door de natuur vereist zoeken naar een equilibrium, een dynamisch zoeken naar evenwicht: Tegenover elke hoger opgestuwde golftop, staat een dieper golfdal en beiden streven naar een vlakke zee. Of vergelijk het met de manier waarop de evolutie 'experimenteert' waardoor er uiteindelijk al dan niet succesvolle nieuwe varianten en soorten kunnen ontstaan: De natuur kan niet alleen roofdieren produceren, maar heeft daarbij prooidieren nodig.

Als de autonomie van de kunstenaar 'autonoom' zou zijn, is het dan niet verwonderlijk dat er in een bepaalde periode ineens zoveel autonomen tegelijk op het speelveld verschijn? De autonomie zou dan meteen een kuddeautonomie zijn, in welk geval ik niet meer van autonomie zou willen spreken.

Mijn 'input' heeft mij begiftigd (volgens sommigen misschien zelfs vergiftigd) met de idee dat ik verzet moet plegen tegen sommige aspecten van de mainstream, tegen wat ik door 'mijn input' als onrechtvaardig of onwenselijk ervaar, en wat voor een ander, met een andere genenbagage, misschien zeer rechtvaardig of gewenst kan zijn.

Vanuit deze neiging tot verzet (laten we het zo maar even noemen) streef ik naar een soort evenwicht in de werkelijkheid. Even chargerend: Als iedereen naar links wil, wil ik naar rechts; als iedereen televisie kijkt ga ik een boek lezen of

zet ik de radio aan. Ik durf haast te stellen dat dit niet zozeer mijn 'keuze' is, maar dat ik zo ben gevormd. En, zo niet gevormd (nature), dan wel gekneed (nurture).

Dus als de hele kunstwereld zich op onderzoek, wetenschap en multimedia gaat storten, ga ik me op schilderkunst en misschien wel op een vorm van volksschilderkunst richten; uit pure tegendraadsheid, of: als tegengewicht aan de bascule.

Ik heb eerder gesteld dat de autonome kunst een illusie is. Wellicht omdat het begrip autonoom historisch verkeerd is gekozen. Kunst die geen directe vaste functie heeft, of waarbij de functie van het kunstwerk voornamelijk in het werk zelf ligt en niet daarbuiten, wordt weliswaar autonome kunst genoemd, maar wil niet veel meer zeggen dan op zichzelf staand, omwille van zichzelf. De bedoeling van het werk kan ook geheel open zijn en is dan vooral esthetisch (omwille van de schoonheid). Hierbij lijkt het, vanuit het *art pour l'art* - kunst met kunst als doel, kunst omwille van zichzelf, of de maker geheel is verdwenen en de kunst zichzelf creëert, waarbij dan de kunstenaar in zijn autonomie niet meer dan een willoos medium zou zijn, of, om in schildertermen te blijven: een automatische kwast.

De autonome kunst deed zijn intrede in de Renaissance en de meeste hedendaagse kunst wordt nog steeds gemaakt volgens deze inmiddels 'autonome traditie ...?' Oeps! Autonome traditie? Een contradictio in terminis?

Het vrije werk, het niet in opdracht werken van de autonome kunstenaar, is voor veel kunstenaars een zelf opgelegde opdracht geworden. Waarmee de autonome kunstenaar, althans in filosofisch theoretisch opzicht, naar mijn indruk zelf de tak afzaagt waarop hij zit.